

FERRAN VALLS I TABERNER
SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

FERRAN VALLS I TABERNER

SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

Conferència pronunciada davant el Ple per

JOSEP M. MAS I SOLENCH
el dia 20 d'octubre de 2003

BARCELONA
2004

Mas i Solench, Josep M.

Ferran Valls i Taberner, semblança biogràfica

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica

ISBN 84-7283-718-1

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica II. Títol

1. Valls i Taberner, Ferran 2. Historiadors — Catalunya — Biografia

3. Advocats — Catalunya — Biografia

929Valls i Taberner, Ferran

© Josep M. Mas i Solench

© 2004, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: febrer de 2004

Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament per l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer de Còrsega, 237, baixos. 08036 Barcelona

Imprès a Altés, SL

Carrer de Cobalt, 160. 08907 L'Hospitalet de Llobregat

ISBN: 84-7283-718-1

Dipòsit Legal: B. 8164-2004

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Sigui'm permès, en primer lloc, expressar el meu agraïment per haver estat designat per presentar la semblança biogràfica de Ferran Valls i Taberner, personatge al qual he dedicat una de les darreres publicacions.¹ La seva figura imposa, a tot aquell que s'hi apropa, per la seva extraordinària vitalitat: va treballar adelerat en la recerca de la història medieval de Catalunya i les fonts del dret i la història de la legislació catalana, a la vegada que actuava intensament en el camp de la societat, la política i la cultura.

Formava part del grup d'intel·lectuals que es van forjar sota el mestratge d'Antoni Rubió i Ors, Josep Torras i Bages i Enric Prat de la Riba i que ocuparen, de manera destacada, la primera meitat del segle xx. Foren els que no van regatejar esforços per impulsar el desenvolupament cultural del país, no solament a través de la investigació i la docència, sinó exercint càrrecs de responsabilitat prop d'institucions representatives, sense oblidar les seves aportacions personals a la política. Era aquella generació que Vicens Vives va denominar com del 17 i que segons Lluís Nicolau d'Olwer va viure «tota la lluita del catalanisme polític i la més aguda de les lluites socials de la nostra terra».

1

Ferran Valls i Taberner va néixer el 31 de març de 1888, a Barcelona, quan encara era «una ciutat petita, a l'abast de la mà», com va escriure Gaziol, que a penes tenia tres-cents mil habitants, però que pressentia l'esclat de l'Expo-

1. Josep M. MAS I SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner, jurista, historiador i polític*, Barcelona, Proa, 2002.

sició Universal que s'havia d'inaugurar dos mesos escassos després, el 20 de maig. Va ser el primer dels deu fills del matrimoni d'Isidre Valls i Pallerola i Antònia Taberner i Prims.

L'Exposició Universal havia d'obrir nous horitzons a la ciutat: les reformes urbanístiques oferien millors arquitectòniques, i adquiria projecció internacional tot afavorint la superació de la vida provinciana amb nous aires europeus. D'altra banda, és el moment en què comença el desvetllament del catalanisme polític. S'elaboren documents significatius: el Centre Català impulsa la redacció de la *Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña*, coneguda com el *Memorial de Greuges* (1885); la Unió Catalanista, en l'Assemblea celebrada a Manresa, promou l'aprovació d'unes bases per a la Constitució Regional Catalana (1892), denominades després *Bases de Manresa*, i, més tard, (1897) el *Missatge a la Reina regent* (1898). Paral·lelament sorgeixen publicacions de reflexió i projecció catalanista: *Lo catalanisme*, de Valentí Almirall (1886), *La tradició catalana*, de Josep Torras i Bages (1892) i *Compendi de doctrina catalanista*, d'Enric Prat de la Riba, i es donen a conèixer els grans noms del catalanisme.

Mentrestant, la llengua catalana s'envigoreix amb la important aportació de Jacint Verdaguer, seguida de Joan Maragall, Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol o Ignasi Iglésies, que repercutia a les Illes Balears amb Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera. El segle s'acabava amb els problemes bèl·lics de Filipines i Cuba. A la fi del segle, «política, vida social, ciència, art, lletres, tot presentava els símptomes d'una intensa febre, com si una nova era fos ja molt a prop» (Rovira i Virgili).

La infància de Valls i Taberner transcorre durant la darrera dècada del segle i cursa les primeres lletres en una escola particular situada a la plaça de Catalunya fins que, en arribar als vuit anys, ingressa com a alumne al col·legi de la Companyia de Jesús del carrer de Casp per aconseguir la preparació que li permetés seguir els estudis de batxillerat en el mateix centre. Així, quan s'inicia el nou segle ja cursa el tercer curs.

En aquest col·legi, «que oferia el millor ensenyament que llavors es donava als col·legis privats, sobretot en el camp de les lletres», segons Agustí Calvet, va fer les primeres amistats, que mantindria durant la seva vida; d'entre les més properes, Joaquim M. de Nadal, Josep M. Boix i Raspall, Agustí Calvet, Josep M. López-Picó, Manuel Reventós i Bordoy, Lluís Nicolau i d'Olwer, Manuel M. Vergés i Jordi Rubió i Balaguer. Aquest darrer recorda que Valls «destacà tot seguit entre els condeixebles. A retòrica compartia la categoria màxima en els premis i en les festes del col·legi amb en Nicolau d'Olwer». Malgrat seguir els estudis al col·legi dels jesuïtes, s'examinava com tots els altres alumnes a l'Institut General y Técnico de Segunda Enseñanza, que funcionava a l'edifici de la Universitat Literària.

En acabar els estudis de batxillerat havia d'eleger la carrera i, després d'es-

coltar les opinions de la família, no sempre d'acord amb el seu propi criteri, va decidir matricular-se a la Facultat de Dret i Ciències Socials de la Universitat de Barcelona i entre els anys 1904-1905 inicià el curs d'Ampliació de dret, exigint en aquella època, les assignatures del qual s'impartien en la mateixa Universitat. Aquí va conèixer Ramon d'Abadal i de Vinyals i Lluís Nicolau i d'Olwer i tots tres formaren «un grup agermanat per l'amor a l'estudi i la comunitat d'ideals» (Jordi Rubió). La seva bona amistat va perdurar durant tota la vida.

La influència que en aquest curs va rebre d'Antoni Rubió i Lluch i la gran cultura que aportava en les seves lliçons sobre literatura, van impulsar Valls i Taberner i els seus condeixebles i amics a matricular-se a la Facultat de Filosofia i Lletres, on van trobar la seva autèntica vocació. Així, sense deixar els estudis de dret, va seguir fent les dues carreres fins a aconseguir el doble doctorat. Ell ho recordava anys després: «El record del meu ingrés a la Universitat va unit al nom egregi del professor Antoni Rubió i Lluch. Les seves lliçons eloqüents, plenes de sabiduria i de fervor, relatives a la literatura espanyola, foren per a mi una veritable revelació», i van desvetllar, explica, «la meua vocació pels estudis literaris i singularment per les disciplines històriques». Per això, «d'alumne del mestre Rubió i Lluch, a la Universitat, vaig passar a ésser-ho també en la seva Càtedra de Literatura Catalana dels Estudis Universitaris Catalans, llavors de recent fundació».

2

El segle havia començat marcat per l'efervescència política: el 1901, s'inicia la tradició de commemorar la diada de l'11 de setembre, en record de la data tan significativa de 1714; la Lliga Regionalista, després d'haver guanyat les eleccions generals, perdia les municipals en benefici dels republicans; apareixia un personatge foraster, Alexandre Lerroux, qui, havent guanyat una acta en les eleccions municipals, es convertia en el cap dels republicans; el 1904 el rei Alfons XIII visitava Barcelona per primera vegada acompanyat pel president del Govern, Antonio Maura, visita que va comportar tensions en el si de la Lliga Regionalista i l'escissió d'un grup d'elements representatius que formaren el Centre Nacionalista Republicà i apareixia *El Poble Català*, setmanari que, dos anys més tard, es va convertir en diari.

Tanmateix, la Lliga Regionalista guanyava novament les eleccions municipals de 1905 i un acudit del setmanari *Cu-cut!* fou el motiu perquè uns militars n'assaltesin la redacció i la de *La Veu de Catalunya*. Aquests fets i el posterior debat al Congrés de Madrid, impulsaren la constitució de la Solidaritat Catalana. L'any següent, Enric Prat de la Riba exposava el seu ideari a través del llibre *La nacionalitat catalana*. Poc abans, però, de les eleccions a di-

putats a Corts, Francesc Cambó era greument ferit en un atemptat a Hostafrancs i tres dies després, el 21 d'abril de 1907, Solidaritat Catalana aconseguia una important victòria; sorgia la federació sindical Solidaridad Obrera; el 1909 seria recordat pels aldarulls coneguts com *la Setmana Tràgica* i la implacable sentència contra Francesc Ferrer i Guàrdia, i el 1910 sorgia la Unió Federal Nacionalista Republicana, que va aconseguir un bon èxit electoral.

D'altra banda, mentre els partits creixien i el catalanisme guanyava terreny, la llengua encara es mantenia llastada fins al punt que moltes manifestacions polítiques catalanistes es produïen en castellà o en un català deficient. Aquesta situació era agreujada encara per la imposició del ministre d'Educació, comte de Romanones, qui en decret de 1902 ordenava que l'ensenyament del catecisme es fes en castellà a tot l'Estat. Com a reacció dintre l'àmbit universitari, a fi de tractar obertament el problema, es va convocar el Congrés Universitari Català (1903), a partir del qual, tres anys més tard, es creaven els Estudis Universitaris Catalans. L'interès pel català es va posar definitivament de manifest en ocasió de celebrar-se el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i va rebre un impuls remarcable gràcies a la decisió d'Enric Prat de la Riba, qui des de la presidència de la Diputació va crear, el 1907, l'Institut d'Estudis Catalans.

El panorama que oferien els primers anys del segle va desvetllar la consciència política i catalanista del grup d'amics estudiants que es trobaven en plena carrera. Valls, en un principi, es va abocar a la política, segons els que el van conèixer, més per la responsabilitat social que semblava exigir-li el temps que per vocació. Es va inclinar, primer, per la Juventud Monàrquica però ben aviat, el 1907, sota l'impuls dels seus amics, es va incorporar a la Lliga Regionalista. Malgrat que volia mantenir una posició expectant fins que no acabés la carrera, es va decidir amb admiració i entusiasme per aquest partit mogut per l'acció cultural de Prat de la Riba i el discurs de Francesc Cambó.

Emportat per aquest esperit, Valls i Taberner, capdavanter del grup d'amics, organitzava classes de llatí per als estudiants que sentien les deficiències de la seva preparació i des de l'Associació Catalana d'Estudiants programava conferències sobre música: *La Passió* de Johann Sebastian Bach era tractada pel reconegut organista Vicenç M. Gibert i el musicòleg i compositor Felip Pedrell impartia un curs d'Història musical i ètnica de la cançó popular. La seva acció, però, no es quedava aquí: el 1908 s'encarregava de recaptar fons per a un homenatge a Manuel Milà i Fontanals; formava part de la comissió creada per commemorar el vint-i-cinquè aniversari de la celebració de la festa de Sant Tomàs d'Aquino; gestionava amb l'abadessa de Pedralbes la utilització per l'Associació Catalana d'Estudiants d'uns fulls històrics relacionats amb el monestir i, afeccionat a la fotografia, es prestava generosament a fer de documentalista sempre que era necessari. Així s'oferia sempre al servei dels amics. En aquest mateix any, emportat per l'interès per

la cultura, se sent atret per l'entitat que reunia una important biblioteca ingressa a l'Ateneu Barcelonès, del qual serà soci actiu durant tota la vida, serà membre de la Junta i l'any 1932 en serà designat vicepresident.

3

Quan encara no havien acabat les carreres que cursaven, Ferran Valls i Ramon d'Abadal, lliurats ja en l'inici de les investigacions històriques, concorren a un premi que la Diputació de Barcelona atorgava en un concurs que se celebrava a Tarragona amb motiu de la commemoració del set-cents aniversari de la naixença de Jaume I. El treball que va merèixer ser guardonat versava, com exigia la convocatòria, sobre l'obra legislativa del rei. La quantitat de set-cents cinquanta pessetes del premi la van utilitzar per adquirir bibliografia francesa i italiana sobre dret romà i història del dret i de les institucions.

Enllestia ja la carrera i amb Ramon d'Abadal feien plans per al futur i per un moment sentiren l'atracció de continuar estudis a Bolonya, però decidiren emprendre el doctorat a Madrid. Valls i Taberner, el 1910, havia acabat les dues carreres i publicat ja algunes recensions i articles a la revista *Estudis Universitaris Catalans*. La seva vocació estava encarrilada. Abans d'iniciar el nou curs a Madrid per doctorar-se, els dos amics acorden realitzar un viatge per Europa. Amb un llarg períple visiten Vichy, Suïssa, Magúncia, Colònia, Aquisgrà —on feren una visita al doctor Eberhard Vogel, autor d'un diccionari català-alemany—, continuaren cap a Brusselles, ciutat que celebrava l'Exposició Internacional, i retornaren per París, Sant Sebastià i Saragossa.

En la seva estada a Madrid investiga els fons documentals de Poblet, a l'Arxiu Històric Nacional, i, gràcies a una recomanació del seu pare, entra en contacte amb Eduardo de Hinojosa, Marcelino Menéndez y Pelayo, Rafael Ureña i Antonio Ballesteros, dels quals no solament rep ensenyaments, sinó que en freqüenta les tertúlies. Els estudis de doctorat, però, van quedar interromputs perquè la Junta de Ampliación de Estudios li va oferir anar a l'École des Chartes i a la Facultat de Dret de París. L'oferta era massa temptadora per a la inquietud investigadora de Valls i Taberner i tot seguit s'instal·là a París, a la rue des Écoles, 20, on va passar el curs 1910-1911, com a estudiant dels professors més destacats d'aquells moments: Morel-Fatio, Prou, Violet, Esmein, Thévenin, Chénon, Lefebvre, Lelong Cuq i Girard. La seva activitat a París no es limita a seguir els cursos, sinó que s'ofereix al Col·legi d'Advocats de Barcelona per fer recerques sobre textos de dret català. Encara no s'havia col·legiat, cosa que farà un any després i des d'aquest moment no deixarà de col·laborar amb el Col·legi. Des de París aprofita per viatjar a Londres amb el seu germà Josep i accepta la invitació del seu oncle Domingo per pas-

sar uns dies d'estiueig a Mannheim (Alemanya) abans de retornar per emprendre novament viatge a Madrid i acabar els doctorats.

L'any 1911 s'examina del doctorat de dret a Madrid i després entra de secretari redactor a l'Institut d'Estudis Catalans i continua els estudis per doctorar-se en història. Finalment, llegeix amb èxit la tesi doctoral en dret, *Las «Consuetudines ilderdenses» (1227) y su autor Guillermo Botet*. La seva inquietud no li permetia deixar per més temps el doctorat en història i el 1913 s'examina de les assignatures corresponents mentre prepara la tesi que llegirà l'octubre de 1915, amb el títol *Los abogados en Cataluña durante la Edad Media*. No podem deixar d'esmentar el que va deixar escrit el professor Ramón Prieto Bances en la necrològica de Valls Taberner, recordant aquells anys: «se imponia a todos; dentro de la camaraderia estudiantil, inspiraba a unos y a otros el mayor respeto y a él acudían en busca de consejos sabios y prudentes».

Mentrestant, l'any 1913 fou ben important per a Valls i Taberner: és nomenat professor d'història de Catalunya dels Estudis Universitaris Catalans; guanya les oposicions al cos d'arxivers i és destinat a l'Arxiu d'Hisenda de Tarragona i poc després és designat per dirigir la secció històrica de l'Oficina d'Estudis Jurídics recentment creada per la Diputació de Barcelona. Gairebé simultàniament, Lluís Duran i Ventosa, president de la Comissió d'Instrucció Pública de la Diputació, encarrega a Ferran Valls i Ramon d'Abadal l'organització d'una col·lecció de documents amb el títol de «Textes de Dret Català» i el mateix any apareix *Usatges de Barcelona*, obra dels dos amics.

El projecte d'aquesta col·lecció preveia, en segon lloc, la inclusió dels *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques*. Valls i Taberner va emprendre la tasca en solitari i l'obra, prevista en un principi en un sol volum, per causa de la seva extensió es va haver de publicar en tres volums, i encara més tard se n'hi afegí un de quart.² Es tractava d'organitzar un recull de textos essencials per al coneixement del dret del Pirineu i el resultat va ser extraordinàriament reeixit. En la mateixa època publica alguns treballs, a més de ressenyes a l'*Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans i a *Estudis Universitaris Catalans*, i cal fer esment de l'estudi sobre *Pere Becet (1364-1430)*, redactat conjuntament amb Francesc Martorell i Trabal. Amb aquesta frenètica activitat no podia continuar viatjant a Tarragona per exercir d'arxiver i el mes d'octubre d'aquest any demana l'excedència.

L'any següent, en les eleccions de 8 de març de 1914 fa el primer assaig polític: és proclamat candidat pel districte del Solsonès. La lluita electoral es presentava difícil. El contrincant, Pere Milà i Camps, era ben conegut a la co-

2. *Privilegis i ordinacions de la Vall d'Aran* (1915), *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques: vall d'Aneu, Vallferrera i vall de Querol* (1917), *Privilegis i ordinacions de les Valls d'Andorra* i, posteriorment, *Privilegis i ordinacions de la vall de Ribes*.

marca. Els seus amics, però, com explica Josep M. de Sagarra, no el van pas deixar sol: va rebre l'ajut de Nicolau i d'Olwer, Felip Cruilles, Francesc Martorell, Manuel Reventós, el mateix Sagarra i també del seu germà Pepe. La contesa no li fou favorable i malgrat les reclamacions del seu apoderat, Nicolau i d'Olwer, l'elecció va recaure en el seu oponent.

El mateix any 1914, es constituïa la Mancomunitat de Catalunya sota la presidència d'Enric Prat de la Riba i s'inicia un període de preponderància de la Lliga, que guanya les eleccions a diputats malgrat la concurrència de la coalició entre la Unió Federal Nacionalista Republicana i el Partit Radical d'Alejandro Lerroux, èxit que reitera en les eleccions de 1916. «Durant aquests anys», resumia Claudi Atmetlla, citat per Josep Termes, «la Lliga és, a tot Catalunya, l'únic partit que compta, l'únic que governa. I, a Madrid, l'únic partit temible, per tal com ningú, sinó ell, no pot exercir una veritable oposició.»

El 29 de maig de 1916 Valls i Taberner era nomenat jutge d'apel·lacions del Principat d'Andorra, càrrec que mantindrà durant tota la vida, i el dia següent, festivitat de la seva onomàstica, contrau matrimoni amb Marcellina Arnó i Maristany, a l'església de la Mercè. Beneeix la unió el bisbe de la Seu d'Urgell, doctor Joan Benlloch, i fan el viatge de nuvis pel nord d'Espanya ja que no poden viatjar a Europa com a conseqüència de la guerra.

Ens hem referit, amb preferència, a la presència política de la Lliga atès que era el partit en el qual es movia i militava Valls i Taberner i al que continuà servint fins a la seva desaparició, el 1936, com a conseqüència de l'esclat de la Guerra Civil espanyola.

4

Europa estava immersa en la guerra que va provocar l'encariment de les subsistències. Els problemes governamentals i les eleccions se succeeixen. Davant d'aquesta situació sorgeix la idea de celebrar, a Barcelona, una assemblea de parlamentaris, que és interrompuda per la policia i en la qual són detinguts els reunits, si bé són alliberats poc després. La crisi obrera s'agreuja i provoca una vaga general a tot Espanya, convocada per la Unió General de Treballadors. Entre aquests esdeveniments, l'1 d'agost de 1917, mor Enric Prat de la Riba a Castellterçol i la direcció de la Lliga recau en Francesc Cambó, mentre Josep Puig i Cadafalch el succeeix en la presidència de la Diputació. Barcelona ja ha assolit els sis-cents mil habitants.

Davant del panorama, Francesc Cambó, qui juntament amb Joan Ventosa formava part del govern de l'Estat presidit per Antonio Maura, va proposar la possibilitat d'un estatut d'autonomia per a Catalunya i Valls i Taberner va treballar-hi eficaçment des de l'Oficina Jurídica, en la qual Francesc Maspons, Ramon d'Abadal i el mateix Valls van preparar una memòria amb el tí-

tol d'*El dret català i la codificació*, que va ser sotmesa al Consell de la Mancomunitat, i unes bases per a la constitució de l'Estatut van ser presentades al president del Consell de Ministres, Manuel García Prieto, marquès d'Alhucemas. Malgrat la bona disposició d'aquest i les esperances donades pel seu successor, el comte de Romanones, van sorgir dificultats polítiques que impediren continuar l'estudi del projecte.

La guerra d'Europa s'acabava però al país es vivia una situació enrarida. Valls i Taberner s'havia abocat, amb intensitat, a la recerca. Publicava estudis d'investigació en revistes especialitzades i a la premsa, articles de temes culturals i sobre la situació politico-social que el preocupaven. El 1918 intenta unes oposicions a la càtedra d'Història de la Universitat de Barcelona, que no van resultar reeixides. El mateix any, però, és nomenat adjunt de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i el 1920 és elegit membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Els inicis dels anys vint es presentaven complicats socialment i política: sindicats obrers i patronal estaven enfrontats i els assassinats abundaven. S'havia produït una vaga com a conseqüència dels problemes de la societat Riegos y Fuerzas del Ebro, coneguda com *La Canadenca*, a la qual s'afegiren el sector tèxtil, el de transports i el d'aigües. Els problemes del nord d'Àfrica, l'any 1921, provocaven el desastre militar del Marroc, a Annual i Mont-Arruit. El mateix any, en les eleccions regionals, la comissió d'Acció Política de la Lliga decideix que Valls i Taberner es presenti pel districte de Berga-Manresa. La renovada embranzida de la campanya, de la qual surt guanyador, el converteixen en diputat provincial de la Mancomunitat que presideix Josep Puig i Cadafalch, en la qual forma part de la Comissió Auxiliar d'Actes i de la Comissió d'Interessos Generals.

Complia escrupolosament les seves obligacions com a diputat, però no oblidava les recerques, centrades principalment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, sobre els diversos camps de la història i la legislació catalanes medievals, que constituïen per a ell el més viu interès de la seva vocació. A la vegada mantenia relació amb investigadors, nacionals i estrangers, amb personalitats destacades de la política a Madrid i no deixava de treballar dintre el partit de la Lliga en què militava. Gaudia d'un ben guanyat prestigi professional i polític, així com d'una excel·lent, consideració social i literària. D'aquí que fos elegit secretari dels Jocs Florals de Barcelona d'aquell any.

Valls i Taberner se sentia atret per la docència universitària, cosa que el va inclinar novament a prendre part en unes oposicions a la càtedra d'Història, les quals va guanyar brillantment i va aconseguir la vacant d'Història d'Espanya de la Universitat de Múrcia. A Barcelona, però, el reclamaven massa obligacions i malgrat la bona rebuda que li tributaren els col·legues, un any després, el 21 de setembre de 1923, va demanar l'excedència, no sense deixar de pronunciar el discurs inaugural que per torn li corresponia, titulat *Los pri-*

vilegios de Alfonso X en la ciudad de Murcia, el qual, en opinió d'un col·lega, va constituir «una memorable ofrenda a la Murcia docta y universitaria en su rápido desfilar per el aula que honró con su presencia y magisterio.» (Andrés Sobrejano).

Havia acceptat redactar una *Història de Catalunya* per encàrrec de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. L'obra, elaborada amb la col·laboració de Ferran Soldevila, fou publicada el 1922. Era difícil d'escriure-la en aquells moments i, en molts aspectes, requeria aportacions que constituïen les primícies de les seves recerques. Amb el pas del temps havia d'aconseguir un bon èxit que s'ha mantingut fins avui, amb tres edicions de la traducció al castellà i la setena edició catalana encara a les llibreries.

5

Amb el cop d'estat de Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, la situació política va canviar radicalment i el Govern de Madrid era substituït per un Directori militar i es dictaven decrets repressius per a Catalunya: prohibició d'usar públicament la llengua i la bandera, destitució d'ajuntaments i clausura d'entitats catalanistes. Per un reial decret de 12 de gener de 1924 es dissolen les diputacions elegides per sufragi popular i la Mancomunitat de Catalunya desapareix amb la dimissió del seu president, Josep Puig i Cadafalch. Des d'aquesta data fins al 1930 Valls i Taberner, com els altres diputats, es va mantenir allunyat de la institució. Per tot això va sentir la dictadura com una ofensa al país que estimava, al seu ideari polític i a la seva identitat personal.

Retornat feia poc de Múrcia, estava disposat a lluitar contra la injustícia i no volia ni la pertorbació demagògica ni la reaccionària. Per això va defensar el professor de la Universitat de Brusselles, Georges Dwelshauvers, qui havia estat destituït de la direcció del Laboratori de Psicologia de la Mancomunitat de Catalunya. Valls i Taberner va encapçalar la carta d'adhesió i desgreuge que el 14 d'abril de 1924 van subscriure els professors de les escoles de la Mancomunitat. L'exigència de les autoritats perquè els signants de la carta es retractessin i la negativa d'aquests en va comportar la destitució i la suspensió de les respectives escoles. En aquestes circumstàncies Valls i Taberner, juntament amb el seu amic Rafael Campalans, van crear l'Ateneu Polytechnicum amb l'objectiu d'acollir els professors que havien estat suspesos perquè poguessin continuar la feina.

Eren moments de tensió. El Directori militar havia estat substituït per Primo de Rivera, per un Directori civil, representat pel governador civil, general Joaquim Milans del Bosch, qui, amb contundència, va clausurar l'Orfeó Català i el Futbol Club Barcelona i va entrar en conflicte amb el Col·legi

d'Advocats de Barcelona pel projecte d'editar, en català, la guia dels col·legiats. Valls i Taberner s'havia incorporat al cos d'arxivers i era destinat novament a Tarragona, aquesta vegada a la Biblioteca i Museu de la Ciutat. Al mateix temps, col·laborava amb el Col·legi d'Advocats i formava part, com a bibliotecari, de la Junta de Govern presidida per Ramon d'Abadal i Calderó.

L'afer de la *Guia Judicial* es va complicar. La Junta de Govern del Col·legi defensava la llibertat i la dignitat de la institució, posició que ratificava la Junta General i malgrat que el governador civil Carlos de Losada va imposar una multa de cinc-cents pessetes als membres del Col·legi que havien signat la protesta i va ordenar que es publicqués la *Guia* en castellà en el termini de quinze dies, la Junta va considerar que el governador no tenia competències per obligar el Col·legi. La qüestió va arribar finalment al Ministeri de Gràcia i Justícia i després d'intercanvis de documents una reial ordre de 6 de març de 1926 disposava el cessament dels càrrecs de la Junta de Govern, designava nous membres per substituir-la i decretava el desterrament dels destituïts.

Valls i Taberner, doncs, el 19 de març de 1926, marxava desterrat a Morella, on va ser rebut pels representants dels partits polítics de la població amb mostres d'adhesió i simpatia. Des d'allà va mantenir correspondència amb els altres companys també desterrats i no va abandonar la seva dedicació a la recerca. Com a bon arxiver va investigar l'arxiu de la ciutat i el mateix any va publicar diversos treballs relacionats amb el territori, com ara *El Tribunal de Lligalló*. El 17 de maig va poder reintegrar-se a Barcelona. En retornar, Pere Bosch i Gimpera va escriure que Valls era considerat «com un líder dels intel·lectuals catalans».

En aquests anys es va dedicar intensament a la investigació i va publicar nombrosos treballs sobre els més diversos temes relacionats amb la història i la legislació catalanes medievals i també viatjà. Va recórrer Itàlia, França, Suïssa, Bèlgica, Anglaterra, Txecoslovàquia i Alemanya. I l'any 1928, juntament amb el seu amic José-Félix de Lequerica, van emprendre un viatge a Rússia per visitar Sant Petersburg i Moscou, amb l'interès de conèixer la situació d'aquell país sota el règim soviètic. Després va fer relació de les seves observacions en un conjunt de dotze articles a *La Veu de Catalunya*, sota la rúbrica «Al retorn de Rússia», recollits anys més tard, quan ja havia mort, el 1985, en forma de llibre amb el títol *Un viatger català a la Rússia d'Stalin*.

Els viatges sovintejats a Madrid van portar-lo a relacionar-se amb el grup d'intel·lectuals que publicaven *La Gaceta Literaria* i el seu director, Ernesto Giménez Caballero. D'aquests contactes va sorgir el projecte d'organitzar una exposició del llibre català a Madrid, que fou inaugurada a la Biblioteca Nacional el 5 de desembre de 1927. La direcció va ser compartida entre Ferran Valls i Taberner, Joan Estelrich i Ernesto Giménez Caballero i va reunir sis mil llibres publicats principalment en el primer quart de segle. Durant els

dies que restà oberta es pronunciaren un conjunt de conferències sobre cultura catalana impartides per personalitats catalanes ben representatives, que van constituir una rellevant manifestació d'enaltiment de Catalunya en uns moments difícils per l'actitud repressora del règim.

Una altra actuació destacada de Valls i Taberner a favor de la nostra llengua va ser a conseqüència d'uns documents de la Penitenciària Apostòlica i la Congregació de Seminaris de la Santa Seu de l'any 1928 sobre l'ús del català en la predicació. La seva actitud immediata va ser d'intentar desfer l'error amb una memòria, que va redactar dirigida al sant pare i que volia que fos signada per les autoritats més rellevants de les diòcesis catalanes, que ell mateix s'encarregava de gestionar. La reacció del règim, però, fou immediata i, en retornar d'un viatge a Lleida, va ser detingut i el document confiscat. Se li va obrir un atestat i fou reclòs a la presó Model durant sis dies. La llibertat comportava la prohibició de sortir de Barcelona sense autorització i de dictar conferències. Si bé el document no li fou retornat, el seu contingut i la relació del que havia succeït, signat per Josep Bertran i Musitu i pel mateix Valls, va ser lliurat a la Santa Seu gràcies a la gestió personal de Daniel Girona i Llagostera, company seu a la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

Durant el temps que encara restava de dictadura va sofrir diversos escorcolls domiciliaris pel fet de ser membre de la Junta de l'Associació Catalana Pro Societat de Nacions i arran de la visita del polític alemany Gustav Stresemann a Barcelona. La seva actitud va ser elogiada, fins i tot, pel diari *La Publicidad*, del dia 20 d'abril de 1930, malgrat estar alineat amb un altre grup polític: «d'entre els polítics catalans de dreta, un dels més sincers i independents és Valls, un dels pocs que compta, ben merescudament, amb la simpatia fervorosa de tots els sectors del catalanisme».

La seva actitud ciutadana es manifestava sempre que era possible, malgrat la prohibició de què havia estat objecte, pronunciant conferències. Ja l'any 1925, en ocasió de l'Assemblea d'Estudiants Catòlics a Catalunya, va dissertar sobre «L'autonomia universitària i la Universitat de Barcelona». També esmerçà la seva atenció a l'Ateneu Polytechnicum i va atendre la petició de la Casa del Pueblo de Múrcia de dictar una conferència, l'any 1928, per a la qual va elegir el tema que el preocupava, «Reforma universitària». I no va tenir inconvenient a prendre part en l'homenatge que el món estudiantil va dedicar a Antoni Maria Sbert en què recomanava als estudiants: «Sembreu la cultura adquirida a les aules, als ateneus, a les biblioteques; doneu conferències, sessions de teatre, organitzeu excursions; que el vostre comportament cívic sigui modèlic per als qui no coneixen la germanor i el respecte.»

Tanmateix, durant aquest període d'inactivitat política pública va continuar amb més intensitat, si cal, els seus deures professionals i les recerques. L'any 1927 havia demanat novament l'excedència del seu càrrec d'arxiver a Tarragona i el 1929 entrava d'agregat, però sense sou, a l'Arxiu de la Corona

d'Aragó, al qual ja havia dedicat tantes hores d'estudi, i un mes després n'era nomenat director.

6

En caure la dictadura i durant el breu govern de Dámaso Berenguer es recuperava la normalitat constitucional i les diputacions eren restablertes. Valls i Taberner, que havia estat elegit diputat per Manresa-Berga el 1921, tornava automàticament al seu càrrec de diputat, que va exercir fins al 14 d'abril de 1931, data de la proclamació de la República. Havien passat deu anys des de la seva elecció i sentia el deure d'aclarir la seva posició. En visitar el seu districte deia: «Conservo la mateixa significació política amb la qual vaig ser elegit el 1921. Però avui no considero que siguem mandataris acreditats davant l'opinió pública. Ha passat molt temps i han succeït moltes coses en aquest septenni», i afegia, «anem doncs a la Diputació, com a conseqüència d'una combinació automàtica, i per tant, amb la nostra representació individual». D'altra banda, en la primera sessió de la Diputació aclaria: «No venim a seguir una política igual ni una política contrària a la d'ells, sinó una política diferent». I en la mateixa sessió un grup de diputats entre els quals hi havia Valls i Taberner demanava l'amnistia pels fets de Prats de Molló, dirigits per Francesc Macià, i el restabliment de la Mancomunitat.

En aquesta nova etapa va formar part de la Junta del Patronat de l'Escola d'Art Dramàtic i de la Comissió de Pressupostos i fou designat diputat ponent de Beneficència en la Junta de Govern de les Cases Provincials de Caritat i de Maternitat i Expòsits, de les quals va ser nomenat vicepresident de la Junta i delegat per la Junta Provincial de Protecció de la Infància i va representar la Corporació a la Junta Mixta de Museus. Encara, en nom de la Diputació, va gestionar prop de l'Ajuntament la cessió de l'antic Hospital de Santa Creu i Sant Pau per a la instal·lació de l'Institut d'Estudis Catalans.

Feia dos anys que els intel·lectuals catalans havien anat a Madrid; corresponia, ara, als intel·lectuals d'Espanya venir a Barcelona. Així ho entenia Francesc Cambó, qui designava Ferran Valls i Joan Estelrich per cursar les invitacions i organitzar el viatge que es va realitzar el març de 1930. En el banquet de cloenda que es va celebrar a finals d'aquest mes, a l'Hotel Ritz, Valls i Taberner va parlar amb entusiasme de la concòrdia: «Junts els intel·lectuals de Castella i de Catalunya hem de lluitar pel triomf d'aquest esperit, amb fe conjunta, amb respecte recíproc, amb confiança mútua».

Tanmateix, malgrat les dificultats imposades pel règim dictatorial, l'activitat cultural de Catalunya no solament s'havia mantingut, sinó que s'havia incrementat: sota el mecenatge de Cambó i la direcció de Joan Estelrich, el 1923 s'havia iniciat la Fundació Bernat Metge i el benemèrit editor Josep M.

de Casacuberta encetava l'any 1925 la publicació de «Els Nostres Clàssics», a la qual Valls i Taberner va aportar l'edició del *Consolat de Mar*, en tres volums, el primer dels quals apareixia el 1930.

Mentrestant, Valls i Taberner reorganitzava l'Arxiu de la Corona d'Aragó i, com a diputat provincial, en la sessió de 4 de juliol de 1930 plantejava també la reorganització de l'Escola de Bibliotecàries. Encara amb Joan Estelrich, «els dos teòrics llançats a una activitat febrils en aquest període» (Josep Terres) iniciaven una tendència revisionista del partit. Els articles de Valls i Taberner, reunits en forma de llibre amb el títol *Paraules del moment*, són representatius d'aquest període.

Durant els set anys de dictadura l'exercici de la política no fou possible. Ara els joves necessitaven orientació i per això, a través de la Unió Catalana d'Estudis Econòmics, Polítics i Socials, per indicació de Francesc Cambó, considerant que era el moment oportú, van constituir una escola a fi de preparar els joves per a les tasques polítiques del futur. En foren els artífexs Joan Estelrich i Ferran Valls, i aquest en fou designat president. Per diverses circumstàncies la Lliga va tenir un pes evident en la Unió Catalana i aquest desequilibri va ser la causa del seu desinterès. Dos anys després de la seva creació, Valls i Taberner en cedia la presidència a Josep M. Tallada. La Unió Catalana s'havia inclinat per la política i no per la tècnica com s'havia previst, per això, tot i la posició contrària de Valls i Taberner, va esdevenir un apèndix de la Lliga i d'aquí la seva decisió. Això no obstant, va merèixer elogis fins i tot de polítics espanyols.

7

Les eleccions municipals convocades per al 12 d'abril de 1931 donaren la victòria als candidats republicans i, dos dies després, es proclamava la República. Una intensa activitat negociadora per part del Govern de l'Estat representat per Fernando de los Ríos, Marcel·lí Domingo i Lluís Nicolau i d'Oliver, ministres del govern provisional, i Francesc Macià portà a un acord i es constituí el govern també provisional de la Generalitat amb el compromís d'elaborar un estatut d'autonomia per a Catalunya que havia de ser aprovat per les Corts Constituents. En aquesta situació, els principals dirigents de la Lliga, el 8 de maig, en la reunió del Comitè d'Acció Política del partit, cediren els seus càrrecs als nous membres: Ramon d'Abadal i Calderó, Pere Ràhola, Joan Estelrich, Josep Puig i Cadafalch i Ferran Valls i Taberner. Aquest es va presentar a les eleccions a les Corts Constituents convocades per al 28 de juny, però no va sortir elegit, malgrat haver aconseguit 27.712 vots.

Catalunya s'afanyava a redactar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, el projecte del qual es va enllestir a la reunió que la ponència va celebrar al san-

tuari de Núria. A la campanya per a la seva aprovació no van deixar de col·laborar els membres de la Lliga. L'Estatut va ser aprovat i Francesc Macià el va presentar personalment a les Corts Constituents de la República, quan la Constitució encara no havia estat aprovada. En aquest període, Valls i Taberner era tractat amb deferència i consultat per tots els polítics del moment sense excepció de partits i Marcellí Domingo, ministre d'Instrucció Pública, li encarregava la direcció de la Biblioteca Universitària de Barcelona, que va dirigir pràcticament durant dos anys.

Amb l'aprovació de l'Estatut, el 15 de setembre de 1932, es convocaren eleccions per elegir el govern català, que fins llavors només era provisional. Es van celebrar el 20 de novembre i Valls i Taberner va formar part de la candidatura de la Lliga integrada en l'agrupació Candidatura de Concòrdia Ciutadana. El sufragi li fou favorable, fet que demostra com l'electorat el valorava independentment de la seva vinculació política. La situació, però, era difícil per a Valls i Taberner. Dintre d'un hemicicle amb fortes tensions entre els partits representava la minoria de la Lliga Regionalista, i manifestava les seves opinions fins i tot a través d'articles de premsa. «Però el senyor Valls i Taberner», escrivia Capdevila, «al públic i a la majoria dels diputats d'Esquerra, no els sembla tan de la Lliga com els altres. Més que el diputat de la Lliga hi veuen, el públic i la majoria dels diputats d'Esquerra, l'home de llibres. I l'home de llibres, adversari o no, sempre desvetlla un sentiment de respecte, àdhuc en els públics no massa intel·lectuals.» D'aquí que, en crear-se la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat, Valls fos cridat a formar-ne part. Mentrestant, per si no tingués prou obligacions, va ser nomenat president de la Junta del Conservatori del Liceu, cosa que l'afalagava, atesa la seva gran afeció a la música, a la vegada que intervenia en la conferència preparatòria del primer Congrés per a l'Ensenyança de la Història.

La discussió de l'article 26 de la Constitució, que establia les relacions entre l'Església i l'Estat, va preocupar Valls i Taberner. Considerava que el contingut de l'article constituïa un greuge contra la democràcia, criteri que va fer públic en conferències i articles i quan, en virtut de la seva aplicació, el 23 de gener de 1932, es va decretar l'expulsió dels jesuïtes, va intentar contribuir a l'organització d'una Associació Mutual de Cultura per crear col·legis que els substituïssin, mentre reclamava respecte. A la decepció política s'hi havia d'afegir la seva desil·lusió personal en no ser elegit en les oposicions a la càtedra d'Història del Dret de la Universitat de Barcelona, una de les seves aspiracions. És, però, una època de gran activitat com a articulista no solament a *La Veu de Catalunya*, sinó en d'altres diaris i publicacions. Una selecció d'articles d'aquesta època foren aplegats en un volum titulat *En les hores confuses*. Malgrat no ser periodista, l'any 1923 havia ingressat a l'Associació Catalana de la Premsa i el 1930 va formar part de l'Associació de Periodistes de Barcelona, de la junta de la qual fou vicepresident i vocal successivament. Les seves

activitats en aquest aspecte van propiciar que el 20 d'abril de 1933 la Junta de l'Associació de Periodistes li dedicués un sopar d'homenatge.

Era en el moment en què Valls i Taberner es plantejava la revisió política personal i la del seu partit. Així, en cloure el recull esmentat, *Les hores confuses*, escriu: «Seria, però, una equivocació, al meu entendre, prendre com a doctrina tancada i immutable la ideologia política de Prat, sostenir-la en tots els extrems i considerar-la completa, perfecta i acabada» i afegia més endavant, «Serà convenient i necessària, crec jo, una revisió de la doctrina del catalanisme polític».

8

El dia de Nadal de 1933 moria el president de la Generalitat Francesc Macià i el 31 de desembre era elegit Lluís Companys en absència de la Lliga, que s'havia retirat del Parlament. Mentrestant, en les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 Valls i Taberner figurava entre els candidats de la Lliga, però els resultats van ser favorables a l'esquerra i, en conseqüència, perdia la possibilitat de ser elegit alcalde de la ciutat, càrrec a què aspirava atesa la seva trajectòria ciutadana. La controvertida Llei de contractes de conreu i el fet de ser recorreguda al Tribunal de Garanties Constitucionals va comportar la retirada de la Lliga del Parlament i, d'altra banda, el trencament dels partits republicans amb el nou govern, actitud a la qual es va adherir el de la Generalitat, va fer que l'exèrcit ocupés la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona i que l'Estatut quedés en suspens. Valls i Taberner es disposava a reorientar la seva opció política, però va continuar la seva tasca i acceptà la proposició de Joan Estelrich, que dirigia l'Associació Catalana Pro Societat de Nacions, a col·laborar en la constitució del Carnegie Club a Barcelona, amb la finalitat d'establir una relació internacional per fomentar el mutu coneixement dels pobles.

El novembre de 1935, Valls i Taberner va ser elegit membre de l'Institut d'Estudis Catalans i en la festa anual de l'any 1936, celebrada el 10 de maig, la darrera abans de l'esclat de la Guerra Civil, pronuncia la conferència titulada «Jaume Marquilles, considerat com a historiador». El mateix any 1935, és elegit també president de la Casa de Caritat de Barcelona. En anunciar-se les eleccions a diputats a Corts per al 16 de febrer de 1936 hi va concórrer, encara que amb recaça, en la candidatura del Front Català d'Ordre, formada per partits d'un ideari poc afí al seu. El seu ideal, en l'ordre polític, s'havia estructurat a través de les doctrines de Torras i Bages, Prat de la Riba i Maragall. Això no obstant, aconsellava que calia «adoptar francament un revisionisme de la concepció política corrent, amb totes les seves conseqüències, de cara a la realitat, sense temor a la veritat, pensant primordialment en la defensa dels interessos permanents de Catalunya, en la conservació dels seus valors substancials».

Les eleccions van ser favorables al Front Popular, si bé Valls i Taberner va ser elegit i va ocupar el seu lloc a les Corts de Madrid, on va formar part de la Comissió de Relacions amb el Tribunal de Comptes i se'n recorden algunes intervencions importants. La situació política inestable, però, que vivia el país va desembocar en quelcom que ningú no volia: el 17 de juliol es va produir l'alçament militar al Marroc que l'endemà es va estendre per tota la Península. Era l'inici d'una guerra que havia de dividir els espanyols en dos bàndols i que duraria més de dos anys i mig. Encara veuria publicada però no distribuïda, a causa dels esdeveniments, la seva biografia de *San Ramon de Penyafort*, avui al mercat en edició catalana, castellana i italiana i a la qual, en opinió del pare Batllori, «amb prou feines podríem afegir-hi res de rellevant».

9

Aquell mes de juliol, Valls i Taberner es trobava a Madrid per a diverses gestions i per recollir documentació a la Biblioteca Nacional sobre Bonaventura Carles Aribau, a la personalitat del qual volia dedicar un ampli estudi. Davant les circumstàncies va tornar a Barcelona i es va reunir amb la família a Cardedeu, on havien decidit passar les vacances d'estiu. El desordre s'havia apoderat de Catalunya: violències, assassinats i destruccions d'esglésies i convents. La seva perspectiva era compromesa i corria greu perill. Per això, amb l'ajut de bones amistats i el seu merescut prestigi, va poder embarcar-se amb la família camí d'Itàlia.

Primer es va instal·lar provisionalment a Gènova i en comprendre que la situació podia allargar-se i que calia buscar un mitjà de subsistència va pensar que era millor traslladar-se a Roma, on a més tindria l'oportunitat d'investigar a l'Arxiu i a la Biblioteca del Vaticà. Va demanar ajuda a amics i companys universitaris i es va posar en contacte amb els caps del seu partit, Francesc Cambó i Joan Ventosa. Aquest li confirmava que «el que passa a casa nostra és espantós». El seu amic Ramon d'Abadal també, des de Torí, en referir-se a la seva tragèdia personal, li escrivia: «a casa tot és perdut». Mentre intentava encarrilar la seva vida i feia plans per als seus treballs de recerca, a suggeriment de l'exministre Elías Tormo va ser cridat per Joan de Borbó per demanar-li, com va escriure el mateix Borbó, que «tres dies a la setmana passés un parell d'hores amb mi per explicar-me amb detall la història de Catalunya», i continua: «A través de les converses mantingudes amb ell, va canviar totalment la idea que jo tenia de Catalunya. Per això precisament vaig triar el títol que ara porto: el de comte de Barcelona» (J. A. Parpal i J. M. Lladó).

En aquesta situació rebia insinuacions d'amics i coneguts sobre la conveniència d'adherir-se al Govern de Burgos i el mes de desembre de 1936 la Junta Tècnica de Burgos li va encarregar un estudi sobre la reorganització dels

centres culturals espanyols a Itàlia. Encara va restar a Roma fins a l'abril de 1937, data en la qual, atesa la durada de la guerra, va decidir retornar a Espanya i es va instal·lar a Còrdova, on havia estat destinat per prestar el seus serveis professionals, primer al Museu Arqueològic i, després, a la Biblioteca Pública.

El Ministeri d'Educació Nacional del Govern de Burgos, a proposta d'Àrias Paz, va decidir organitzar una missió cultural que viatgés a l'Amèrica hispana amb la finalitat de proposar la concessió de distincions honorífiques, proveir l'estabilitat d'institucions espanyoles, organitzar noves fundacions i contactar amb personalitats del camp de l'economia i les finances «residents allà» per aconseguir la intensificació de les relacions amb Espanya. En principi havien estat escollits José Ibáñez Martín, el pare Francisco Peiró, Eugenio Montes i Gonzalo Valentí Nieto i en aquest moment van proposar a Valls i Taberner de prendre també part en la missió i aquest va acceptar com a «acte de servei» (J. A. Parpal, J. M. Lladó).

El 2 d'octubre de 1937 van embarcar a Lisboa per seguir el periple establert: Las Palmas de Gran Canaria, Rio de Janeiro i Buenos Aires, on l'expedició es va dividir i Valls i Taberner amb José Ibáñez Martín van seguir cap a Santiago de Xile, Lima, Xile altra vegada, Buenos Aires, São Paulo i Rio de Janeiro, per tornar a Espanya a començament de febrer de 1938. Les intervencions de Valls i Taberner s'inclinaren per conferències acadèmiques de divulgació historicocultural. Així, a Santiago de Xile, on fou nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat Catòlica, va desenvolupar el tema «La mezcquita de Córdoba» i, després, «El arte español»; a Lima, «Vocación jurídica de España», i a Rio de Janeiro, «La España eterna». Retornat a Espanya es va instal·lar a Logronyo, ciutat on va residir, dedicat a la investigació, fins que va poder tornar a Barcelona.

Les tropes franquistes ocupaven Barcelona el 26 de gener de 1939 i l'endemà Valls i Taberner empenia viatge amb inquietud i esperança. A Logronyo era recollit per Joan Antoni Maragall, representant del director general de Belles Arts, procedent de Sant Sebastià, i Javier Lasso de la Vega, director general de Biblioteques i Arxius, qui s'havia incorporat al vehicle a Vitòria. El trajecte per Saragossa i Lleida va ser complicat com a conseqüència del mal estat de les carreteres i les malvestats de la guerra. Van passar primer per Poblet, on van comprovar que el monestir, afortunadament, s'havia conservat i, via Sitges, van entrar a Barcelona per la Diagonal, on l'emoció de Valls li va fer saltar les llàgrimes. Per fi tornava a ser a Barcelona per refer la seva vida personal i familiar i emprendre novament les tasques de recerca que tantes vegades havia somniat durant l'exili. Les circumstàncies eren diferents i la situació política una altra. Calia emprendre un nou camí que malgrat la seva posició no li seria fàcil.

Instal·lat novament a Barcelona va reemprendre les activitats com a director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i es va preocupar per recuperar o refer els

materials perduts. No va militar en política. En reunir-se novament la Reial Acadèmia de Bones Lletres va ser elegit president i també va formar part de la Junta de l'Ateneu Barcelonès, de la qual ja havia estat membre abans de la guerra. Reconegut com un bon intel·lectual va ser invitat a col·laborar a la revista *Destino* i també a *La Vanguardia Española*, en la qual el 15 de febrer, pocs dies després d'haver estat «alliberada» Barcelona, va publicar el polèmic article «La falsa ruta», la qual «ha sido el nacionalismo catalanista». L'article fou recollit, juntament amb d'altres, en el llibre *Reafirmación espiritual de España* i li ha valgut retrets que sovint han eclipsat les seves actituds socials i cíviques d'altre temps i el rebuig immerescut de les aportacions científiques realitzades al llarg de la seva vida.

En la situació de repressió imposada pel nou règim als que havien quedat a la zona republicana, va realitzar esforços per ajudar tots els que va poder, si bé malauradament, ateses les circumstàncies turbulentes del moment, no li va ser possible reeixir en tots els casos que hauria volgut salvar. El mateix any 1939 li va ser encarregada la càtedra d'Història d'Espanya de la Universitat de Barcelona i el 1942 li era confirmada. Ara podia exercir la docència, que era una de les vocacions que no havia pogut realitzar durant la seva vida. També va ser cridat a dirigir la delegació del Consejo Superior de Investigaciones Científicas de Barcelona i l'Instituto de Estudios Medievales i va formar part del Consejo de Educación Nacional.

Malgrat tot, políticament no se sentia vinculat al sistema i es manifestava joanista. A mitjan 1942 en el seu testament espiritual consignava: «Nada tengo que ver con el Nacional-Sindicalismo, ni soy camarada, además abomino la Revolución», i afegia més endavant «aunque no formo parte de grupo u organización alguna, soy súbdito devoto a SAR Don Juan de Borbón y deseo la restauración de la realeza en el día y ocasión oportunos». Encara que havia esclatat la Segona Guerra Mundial no va renunciar a la possibilitat de dictar unes conferències acadèmiques a Alemanya, l'any 1942, a les universitats de Leipzig, Berlín i Greifswald sobre les relacions d'Espanya amb l'Imperi germànic des de Carlemany fins al Gran Interregne, tema que ja havia tractat a l'Institut Alemany de Cultura de Barcelona.

La mort el va atrapar mentre enllestia el capítol sobre la «Marca Hispànica» que li havia encarregat Ramón Menéndez Pidal per a la *Historia de España* que dirigia. Va morir el primer d'octubre de 1942 com a conseqüència d'una intervenció quirúrgica aparentment sense importància.

* * *

La personalitat de Ferran Valls i Taberner és complexa i hem intentat exposar-ne els trets més sobresortints. Va formar part d'aquella generació que

Josep Pla definia com la que «ha imprès un senyal perdurable en el procés cultural del país i en la direcció del seu complex social». Figurà com a membre actiu en les principals entitats ciutadanes i organismes públics i va dirigir de manera eficient l'Arxiu de la Corona d'Aragó. I, a més de militar en política, publicà articles en gairebé tots els diaris i periòdics del país i en revistes especialitzades i no deixà mai d'investigar sobre la història medieval i la legislació catalana.

El seu mètode de treball, iniciat amb Rubió i Lluch, consistia a donar a conèixer el resultat de les seves investigacions a través d'una «sèrie de monografies que encadenant-se formaven», com va escriure Ferran Soldevila, «una extensa obra monogràfica». Aquest mètode, afegeix, «té l'avantatge de poder donar a conèixer ràpidament el resultat de les investigacions i de posar-les immediatament en circulació». D'aquí la gran quantitat de treballs publicats que no podem pas ressenyar. A l'apèndix d'aquesta publicació en destaquem la bibliografia més representativa.

Ferran Valls i Taberner començà molt aviat a col·laborar a les tasques de l'Institut d'Estudis Catalans. S'ocupava ja de la revista *Estudis Universitaris Catalans*, quan, el 1908, s'inicia la publicació de l'*Anuari* de l'Institut, en el número IV del qual, corresponent als anys 1911-1912, apareix com a redactor de la secció jurídica i entra com a secretari redactor. S'ocupava, diu Jordi Rubió, «tant de la part mecànica de l'administració com de la vigilància científica de les publicacions, i la correspondència o relació amb els membres de l'Institut o amb els seus col·laboradors, eren de la seva incumbència». El 12 de desembre de 1918 és nomenat membre adjunt de la Secció Històrico-Arqueològica i el 12 de desembre de 1935 membre efectiu, com hem observat.³

Dintre del catalanisme, liberal, conservador i catòlic era partidari de col·laborar amb el poder polític legítimament constituït. Per això es va manifestar contra la dictadura i va intentar harmonitzar amb la República. La seva posició a favor del franquisme no deixa de sorprendre però no és suficient per mantenir-lo en l'oblit. En donar compte de la seva mort en la *Memòria de l'Institut d'Estudis Catalans* corresponent al curs 1942-1943, el secretari, Ramon Aramon, feia constar: «Ens cal plànyer, tant com la seva mort, que aquesta s'hagi anticipat, no permetent-li de posar-se altra vegada al costat dels que amb ell havien tenaçment laborat en el camp de la investigació i al servei dels ideals més nobles que mai hagués pogut servir.» I Josep M. Solé Sabaté afegeix: «No podem saber quina hauria estat la seva evolució ideològica i política, però es fa difícil de creure que una persona de la seva capacitat i valentia intel·lectual hagués seguit la petja del fran-

3. Vegeu Albert BALCELLS i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I: 1907-1942, Barcelona, 2002.

quisme una vegada superat l'impacte del “desordre” de la Revolució i la Guerra Civil».

Amb les seves virtuts i també potser els seus defectes, com tot ésser humà, Valls i Taberner té mèrits per ésser recordat i amb ell les seves extraordinàries aportacions. No podem deixar de reconèixer amb Nicolau i d'Olwer el «molt que li deu la investigació històrica de la nostra terra».

Apèndix

Ferran Valls i Taberner va produir un nombre considerable de treballs. El seu mètode i el temperament inquiet feien que donés el resultat de les seves recerques històriques amb immediatesa, en revistes especialitzades. A això cal afegir el nombre d'articles de caràcter polític, social i cultural publicats a la premsa general. L'inventari dels seus treballs publicats sobrepasa els quatre-cents. Per això, en la impossibilitat d'oferir una bibliografia completa, ressenyem a continuació els principals treballs classificats segons les àrees que va investigar i els temes tractats:

1. *Plantejaments previs a la història del dret*

- «Estudis d'història de la legislació catalana», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1925.
- «Les divisions cronològiques de la història del dret català», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1926.
- «Els elements fonamentals del dret català antic», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1928.

2. *Fonts de dret territorials*

- «El Liber Iudicum popularis de Homobonus de Barcelona», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 1925.

- Usatges de Barcelona. Entre 1915 i 1935 va dedicar al tema deu articles recollits a *Los Usatges de Barcelona*, estudi, comentaris i edició bilingüe del text i pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez, 1984.

3. *Drets locals*

- *Privilegis i ordinacions de la Vall d'Aran*, Barcelona, 1915.
- *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques: vall d'Aneu, Vallferrera i vall de Querol*, Barcelona, 1917.
- *Privilegis i ordinacions de les Valls d'Andorra*, Barcelona, 1920.
- *Privilegis i ordinacions de la vall de Ribes*, Saragossa, 1991.

4. *Costums municipals*

- «Las Consuetudines Ilerdenses (1272) y su autor Guillermo Botet», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1913.
- «Les Consuetuds i franqueses de Barcelona de 1284 o *Recognoverunt proceres*», *Anuario de la Universidad de Barcelona*, 1908-1909.
- «Usatges i Consuetuds de Girona», a *Obres selectes*, vol. II, Barcelona i Madrid, 1954.
- «Els antics privilegis de Girona i les fonts documentals de la compilació consuetudinària gironina de Tomàs Mieres», a *Obres selectes*, vol. II, Barcelona i Madrid, 1954.
- «Els costums de Perpinyà», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1928.
- «Els costums de la Batllia de Miravet», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1926.
- «El Tribunal del Lligalló», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1926.
- «Llibre dels establiments de la vila i aldees de Morella de 1530», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1926.
- «Establiments per als llocs del monestir de Benifazà», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1926.

5. *Corts i Constitucions*

- «La cour comtale barcelonaise», *Revue Historique de Droit Français et Étranger*, París, 1935.
- «Pau i treva del comtat d'Urgell en 1187», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1928.
- «Les constitucions catalanes de les Corts Comtals de Montsó de 1289», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1928.

— «La constitució catalana de la Cort general de Montsó de 1363», *Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, 1929.

6. *Dret marítim*

— «Notes sobre el Consolat de Mar», *Revista de Catalunya*, 1929.

— «Ordinacions navals catalanes del segle XIV», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1929.

— *Llibre del Consolat de Mar*, 3 v., Barcelona, 1930-1932.

7. *Legislació eclesiàstica*

— «Los concilios visigodos de la provincia eclesiástica tarraconense», a *Sonderdruck aus Spanische Forschungen*, Münster, Barcelona, 1925.

— «Les colleccions canòniques a Catalunya durant l'època comtal (872-1162)», a *Vorreformationsgeschichtliche Forschungen*, Munic, Barcelona, 1925.

— «Notes sobre la legislació eclesiàstica provincial», a *Miscel·lània Finke d'història i cultura catalana*, Barcelona, 1935.

— «Ramon Llull i el problema de la renunciabilitat del Papat», *Revista d'Estudis Franciscans*, Barcelona, 1935.

8. *Altres temes*

— *Los abogados de Cataluña durante la Edad Media*, Barcelona, 1915.

— «Nota sobre les relacions d'alguns juriconsults famosos amb Catalunya», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1927.

— «Un formulari jurídic del segle XII», *Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, 1926.

— «Intorno alla summa de sponsalibus et matrimonio del Maestro Tancredi de Bolognas», *Revista di Storia del Diritto Italiano*, Bolonya, 1938.

— *San Ramon de Penyafort*, Barcelona, 1936 (darreres edicions: catalana, 1996; castellana, 1998, i italiana, 2000).

— «Diplomatari de Sant Ramon de Penyafort», *Analecta Sacra Tarraconensis: Anuari de la Biblioteca Balmes*, Barcelona, 1929.

9. *Reculls d'articles*

— *Paraules del moment* (articles publicats a diversos diaris), Barcelona, 1930.

— *Per la nostra cultura* (articles publicats entre 1928 i 1929), Barcelona, 1930.

- *En les hores confuses* (articles publicats entre 1931 i 1934), Barcelona, 1934.
- *Reafirmación espiritual de España* (articles escrits entre 1937 i 1939), Barcelona, 1939.
- *Un viatger català a la Rússia d'Stalin* (recull dels articles publicats el 1928), Barcelona, 1985.

10. *Obres selectes*

- I*. *Prólogo, biografía, bibliografía y tres conferencias*, Madrid i Barcelona, 1952.
- I**. *San Ramon de Penyafort*, Madrid i Barcelona, 1953.
- II. *Estudios histórico-jurídicos*, Madrid i Barcelona, 1954.
- III. *Historia de Cataluña*, Madrid i Barcelona, 1957.
- IV. *Estudios de historia medieval*, Madrid i Barcelona, 1961.